

МАРИЯ ТЕНЕВА

(Стара Загора, Република България)

ПРОДЪЛЖАВАЩО ОБУЧЕНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛНА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ЛИЧНОСТТА

В статията се разглежда проблема за продължаващото обучение. Изтъква се неговата роля за професионалната реализация и просперитета на личността. Членството в ЕС поставя изискване пред България да отговори на предизвикателството за промяна на образователната парадигма. Изисква се намаляване дела на теоретичното обучение за сметка на увеличаване дела на практическото обучение. Поставят се нови изисквания към реализиране на учебния процес, като акцентът се поставя върху проблемно базираното представяне на учебното съдържание в съчетание със съобразяване с индивидуалните характеристики на личността на ученика; преход от репродуктивно оценяване на знанията на учениците към оценяване на тяхната креативност. Това не би било възможно да се извърши без да бъдат осъзнати изискванията за перманентно обучение на педагогическите кадри.

Ключови думи: професионална компетентност, професионална реализация, продължаващо обучение

The paper considers the problem of continuing education and points its role in career development and personal prosperity. The EU membership requires Bulgaria to face the challenge, related to change of the educational paradigm. The requirements for reducing the percentage of the theoretical teaching on account of increasing the practical training part are claimed. Other requirements refer to the implementation of the teaching process, when the accent is put on the problem-based presenting of the educational content, combined with individual features of pupil's personality; the transition from the evaluating of pupils' memorization to the evaluation of their creativity. This wouldn't be possible to be carried out without realizing the requirements for the permanent training of teaching staff.

Key words: professional competence, professional realization, continuing education

Постановка на проблема. Важна стратегическа цел на Европейския съюз е създаването на динамична, конкурентноспособна икономика, основаваща се на знания и висока професионална квалификация на кадрите упражняващи своето право на труд.

За да бъде успешно реализирана тази цел, към всички страни членки на Съюза се предявяват изисквания за осигуряване на висококачествено

професионално обучение, организирано в оптимална образователна среда от квалифицирани преподаватели.

В този аспект ключова роля имат Лисабонската стратегия до 2010 г., Европейската рамка на квалификациите за учене през целия живот, Европейската стратегия по заетостта и др.

Европейската квалификационна рамка за учене през целия живот /ЕКР/ е насочена към установяването на връзки между националните квалификационни системи и нейната цел е да се облекчи трансфера на кадри между страните членки на Европейския съюз. Резултатът от обучението се приема като показател за това, което обучаемият знае, разбира и може да приложи на практика на изходния етап на процеса на обучение. В документа се посочва, че „Европейската квалификационна рамка поставя акцент върху резултатите от ученето, а не върху вложените средства или неговата продължителност” [6].

Анализ на публикации по изследвания проблем. Квалификациите са насочени към натрупването на теоретични знания, практически опит, формирането на технически умения и социални компетентности. На водещи позиции се извежда уменията на личността за работа в екип.

Това налага реформиране на образователната система в България и нейното синхронизиране с изискванията на Европейския съюз. Едни от сериозните предизвикателства, към които трябва да насочим своето внимание са по посока увеличаване дела на практическото обучение за сметка на теоретичното, проблематизирано представяне на учебното съдържание на вниманието на обучаемите, стимулиране на тяхната креативност и инициативност.

Образователната реформа не би могла да се реализира в синхрон с европейските изисквания без наличието на гравивна и последователна образователна стратегия на държавата.

„Реформата в образованието като цяло и в частност в професионалното образование и обучение в България, е поставена пред важна задача – да се осигурят такива условия за професионална подготовка, които дават възможност

за непрекъснато поддържане качеството на работната сила и нейната пригодност за заетост в съответствие с изискванията на пазара на труда и икономиката на знанието. Тази задача може да се изпълни чрез продължаващото обучение” [8].

Развитите в икономическо отношение общества се нуждаят от конкурентно способни кадри, с готовност за перманентно повишаване на квалификацията и придобиване на нови компетенции. Това не би могло да се реализира ако образованието на личността не се подкрепя от правителството и не е изведено на водещи позиции сред неговите приоритети. Динамичното развитие на науката и технологиите изисква високо качество на образованието и висока професионална компетентност на личността. Една от водещите идеи на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие е, че „Държавите се нуждаят от все по-образована и квалифицирана работна сила, за да успяват в съвременната икономика на знанието” [7].

Цел на написване на статията. За повишаване на професионалната компетентност и ефективността на дейността на кадрите упражняващи своя труд в сферата на образованието, в Педагогическия факултет на Тракийски университет е създаден Център за продължаващо обучение, който организира и провежда обучение в очно-заочна форма за допълнителна професионална подготовка, дългосрочни следдипломни квалификации, специализирани курсове, краткосрочни тематични курсове и индивидуални консултации. След успешно завършване на съответната форма за квалификация участниците получават утвърдени от Министерство на образованието, младежта и науката (МОМН), документи /свидетелства, удостоверения, сертификати/. Нашата цел е да популяризираме дейността на създадения Център за продължаващо обучение и да изтъкнем ролята на перманентното обучение за просперитета и професионалната реализация на личността.

Изложение на основния материал. В последните години се наблюдава повишен интерес към възможностите за обучение и квалификация, които предлага Центърът за продължаващо обучение в Педагогическия факултет на

Тракийски университет. През периода на академичната 2011/2012 година, 104 специализанти са се обучавали в едногодишни специализации за придобиване на педагогическа правоспособност. Краткосрочни квалификационни курсове на педагогически кадри са проведени с над 300 педагози от начални, основни, средни общообразователни училища и професионални гимназии от различни региони на България.

Постепенно се преодолява стереотипът в мисленето на българина, че обучението приоритетно трябва да се извършва в млада възраст. Конкуrentните условия на пазара на труда изправят личността пред предизвикателството да се учи през целия живот и перманентно да бъде готова да овладее нова професия, която да ѝ осигури успешна професионална реализация. Това обяснява факта, че възрастта на обучаемите, които се включват в специализациите и квалификационните курсове варира в много широки граници от 20 до 60 години.

Специализантите, които желаят да получат педагогическа правоспособност имат първоначално придобити широк спектър от професии в различни университети. Водещ мотив за тях при овладяването на компетенции в нова професионална област е динамичното състояние на пазара на труда и възможността за упражняване правото им на труд, което има пряка проекция върху просперитета на личността.

Най-голям дял от специализантите, които се обучават в Центъра за продължаващо обучение към Педагогическия факултет на Тракийски университет за периода 2011/2012 г. имат придобити професионални компетенции от висшето училище в областта на икономическите науки.

На второ място в дяловото разпределение на първоначално придобитите професии от специализантите са инженерните науки.

На трета позиция са специализантите, които притежават професионална компетентност в областта на социалните дейности.

След тях се подреждат специализанти с висше образование в областта на аграрните науки, ветеринарни науки, екология, филология, психология, изкуства, спорт.

Водещ мотив при специализантите за придобиване на педагогическа правоспособност е това, че на този етап нямат възможност да работят по придобитата от университета специалност и желаят да се реализират като педагози. Една част от тях заявяват желание за упражняване на учителската професия в предучилищното и началното училищно образование, където се разкриват нови работни места, поради проектите на Министерство на образованието за задължително образование на децата от четири годишна възраст и въвеждането на целодневното обучение в началния етап на основното образование.

Наред с традиционните методи на обучение – лекция, беседа, семинар, упражнение, широко приложение намират методи като – работа по проект и тема, индивидуални консултации, групов чат, обучение чрез мултимедийни презентации, интерактивни постери и др.

От особена значимост за професионалния просперитет на личността е правилният избор на професия.

Според становището на Т. Дубовицкая „професионалното ориентиране е преди всичко съвкупност от мотивационни образувания като (интереси, потребности, наклонности, стремежи и др.), свързани с професионалната дейност на човека и влияещи в частност върху избора на професия, стремежа да работят по нея и удовлетвореността от професионалната дейност” [3: 82].

Ако приемем, че личността прави своя професионален избор свободно, съзнателно и целенасочено, съобразно своите интереси, наклонности и предпочитания, то тя не трябва да се съобразява със своеобразието на националната икономика. В този случай професията би била носител на личностно удовлетворение. Мотивацията на личността за себеусъвършенстване и повишаване на професионалната компетентност по овладяната и практикувана професия биха били устойчиви и осъзнати.

Реалността посочва, че голяма част от младите специалисти след завършване на университета нямат възможност да упражняват избраната и овладяна от тях професия. Тяхната професионална реализация е възпрепятствана поради специфичното състояние на националната икономика. Съобразяването с каквито и да е фактори при избор на професия различни от интересите и стремежите на личността свидетелства за нарушаване правото на свободен избор.

Когато личността прави професионален избор съобразно спецификата на пазара на труда, съществува реална опасност да бъде нарушено условието за доброволност и изборът да бъде повлиян от рационални компоненти. Считаме, че в известна степен състоянието на трудовия пазар е водещ фактор, който провокира засиления интерес на специалисти от различни области към овладяване на професията педагог.

Същността и спецификата на учителската професия са изследвани и представени детайлно в българската педагогическа литература от Ст. Жекова и колектив. Те популяризират идеята за обобщен структурен модел на системата учител /учителска професия/, в който определят четири подсистеми: „учител-ученици, вътрешна среда, външна среда, висшестоящи ръководни инстанции” [4: 19].

Учителят и специфичните характеристики на неговия труд не може да се разглеждат извън взаимодействието му с учениците, тъй като те са равностойни на него субекти в процеса на обучение.

Не бихме могли да игнорираме интеракцията му с елементите на вътрешната среда /педагогически колектив, условия на труд в училище и др./, нито с тези на външната среда /родители, обществени организации и др./.

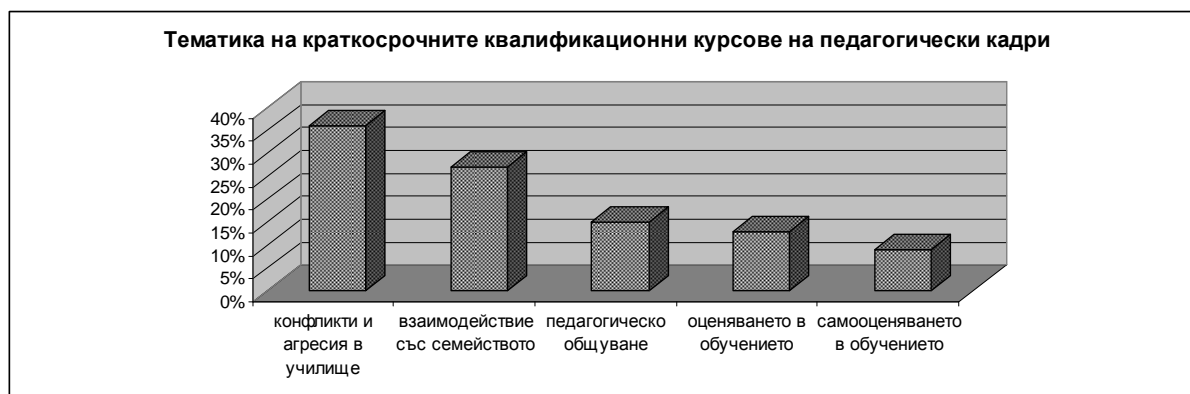
В своята професионална дейност учителят осъществява взаимодействие и се съобразява с редица нормативни актове създадени от висшестоящите ръководни органи, с цел реализиране на резултатен образователен процес.

Всички елементи на посочените подсистеми се намират във взаимовръзка и взаимозависимост. Реализирането на учителската професия изисква взаимодействие на всички равнища на подсистемите.

Ако трябва да диференцираме отличителни характеристики на професията – „педагог”, то бихме изтъкнали нейната социална същност. В този аспект споделяме становището на С. Жекова и кол., според които „Всички нейни елементи – обект, реализиращи сили, средства и механизми, крайна цел и съставни задачи, са със социално съдържание” [4: 11].

Горепосочените характеристики на учителската професия и мотивацията на кадрите, които я упражняват за перманентно себеусъвършенстване и повишаване на своята професионална квалификация се потвърждава от големия брой педагози, които се включват в популяризираните от Центъра за продължаващо обучение квалификационни курсове. Социалната същност на професията педагог провокира избора на проблематика на краткосрочните квалификационни курсове.

В обобщен вид тематиката на краткосрочните квалификации на педагогическите кадри би могло да бъде представена по следния начин:

Фиг.1 Тематика на краткосрочните квалификационни курсове на педагогически кадри

От графиката на фиг. 1 е видно, че в 36% от случаите, педагозите заявяват желание да получат повече информация, да формират практически умения и

компетенции за преодоляване на конфликтни ситуации в образователното пространство.

Напоследък сме свидетели на повишаващата се агресия при децата и подрастващите. При провеждането на квалификационните курсове в различни региони на България, специалистите заети в сферата на образованието изтъкват с тревога, че проблемът за конфликтите и агресивното поведение на учениците се откроява със своята актуалност и злободневност. Педагозите изтъкват, че често се чувстват безсилни да се справят с такъв тип ситуации. Нашият стремеж е те да бъдат подпомогнати да реализират в пълнота и успешно професионалните си функции. Ние считаме, че значима роля в това отношение има спецификата на формите и методите на обучение, които използваме по време на квалификационните курсове. Наред с лекционните занимания и семинарните упражнения, по време на които изясняваме генезиса, същността и спецификата на конкретната проблематика, ние включваме и тренинги, които са особено полезни за формиране на практически компетенции у обучаемите. Нашият опит потвърждава факта, че тренингите са особено предпочитани от педагозите. По време на тяхното провеждане се извършва преход от формирането на теоретични към практически компетенции. Умишлено се създават конфликтни ситуации близки до онези, в които учителят трябва да реагира компетентно и адекватно по посока на тяхното преодоляване. Драматизират се агресивните прояви на поведение на отделни ученици и на техните родители. Анализират се конкретните ситуации и се усвояват тактики за потушаване на конфликти. Усвояват се умения за ненасилствена комуникация.

Генезисът на конфликтите и проявата на агресия често се коренят в спецификата на семейството и отношенията между членовете, които го съставляват.

Както бе изтъкнато по-горе, учителската професия е социално обусловена и една от важните ѝ характеристики е взаимодействието на педагога с елементите на външната среда – родители, обществени организации и др. Това

се потвърждава от факта, че в 27% от случаите, педагогическите колективи са заявили желание за провеждане на краткосрочни квалификации тематично насочени към изясняване ролята на учителя и другите педагогически специалисти като медиатори между семейството и училището.

Както изтъква С. Бъчева „През семейството се пречупва влиянието на другите социални фактори /училището, обществените организации, средствата за масова информация/ и тяхното влияние зависи от начина на това „пречупване” [1: 398]. Това предполага пълноценна интеракция между училището и семейството. Привличане на родителите като съюзници и партньори при реализиране на отговорната задача свързана с пълноценната подготовка на подрастващото поколение за социалния живот и за пазара на труда.

Дял от 15% заема предпочитанието на учителите за провеждане на квалификационни курсове по проблемите на педагогическото общуване и неговата роля за оптимизиране на процеса на обучение. Актуалността на проблема за общуването в обучението е представена в българската научна литература от учени като Г. Димитрова, Ст. Жекова, К. Нешев, Ж. Савова, Р. Стаматов, С. Цветанска и др. Според становището на Г. Димитрова „В общуването се социализира човешкият индивид. Чрез него се овладяват ценностни ориентации, получава се разностранна информация за околната действителност. В общуването личността едновременно се формира и реализира” [2: 13]. Правилната ориентация към стил на педагогическо общуване съдейства за създаване на подходяща образователна микросреда и пълноценна интеракция между субектите в процеса на обучение.

Дял от 13% заемат желанията на практикуващите педагози за усъвършенстване на компетенциите им в областта на доцимологията, която изяснява проблемите на оценяването в обучението. В началото на своята професионална реализация в педагогическото пространство учителите откриват дефицит в доцимологичните си компетенции. Уменията да се преподава и уменията да се оценяват постиженията на учениците изискват владенето на

различни дидактически стратегии. Не винаги добрите преподаватели са добри оценители и обратно. Педагозите в своята професионална дейност осмислят това, че контролът и оценката имат безспорна диагностична и прогностична стойност. Чрез тях се проверява равнището на знания, умения, компетенции, наличието на способности и биха могли да се разглеждат като основание не само за диагностиране на настоящото, но и за прогнозиране на бъдещото състояние на личността на обучаемия. Учителите трябва да познават добре различните функции, които изпълняват оценките в процеса на обучение, да използват различни форми за изпитване и оценяване, да се възползват от достоинствата на отделните видове оценки. Необходимо е в своята оценъчна дейност да се ръководят от изискването за обективност, тъй като обективизма в оценяването има пряко отношение към оптимизиране качеството на процеса на обучение.

Проблемът за самооценяването на учениците, като фактор за повишаване на познавателната активност в процеса на обучение е провокирал вниманието на 9% от педагозите, които са заявили желание да се включат в краткосрочни квалификации. Нашата цел при представянето на тази проблематика е да убедим педагозите в това, че формирането на умения за самоконтрол и самооценка засилва познавателните интереси на учениците. Те осъзнават необходимостта от това да учат заради самите себе си. Тези умения съдействат за развитие на рефлексивните способности на учениците и повишават ефективността на обучението. Чрез тях се осмисля проверката и оценката на учителя. Ние считаме, че „Педагогическата оценка трябва да бъде такава, че да стимулира пораждането и формирането на адекватна самооценка в учениците. Адекватното оценяване провокира формирането на умения за адекватно самооценяване. Умението за адекватно самооценяване играе ролята на мотивиращ фактор, мобилизиращ психологическите сили на личността на ученика, подпомагащ качествено усвояване на знанията и формирането на уменията и компетенциите” [5: 232- 233].

Изводи. В резултат на гореизтъкнатото достигнахме до следните изводи:

В динамичността на съвременното професионалните изисквания пред личността непрекъснато се променят. Изборът на професия все по-често се извършва под влияние на рационални компоненти.

Придобитите умения и компетенции бързо остаряват и възниква необходимостта те да бъдат перманентно попълвани и разширявани.

Глобализираното и технологизирано общество се нуждае от квалифицирани кадри във всички сфери на икономиката, от специалисти, които приемат предизвикателствата на продължаващото и на перманентното обучение. Това провокира създаването на центрове, които да предлагат обучение на хора от всякаква възраст, чрез различни форми на организация на обучението, в различни сфери и области на знанията и техните приложения.

Продължаващото обучение е нова възможност за професионална реализация. То съдейства за повишаване на професионалната подготовка, квалификацията и преквалификацията на личността и играе ключова роля за повишаване на нейната пригодност за заетост на пазара на труда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Димитров, Л. и кол. Теория на възпитанието / Любен Димитров. – С. : Аскони, 1999-2000. – 533 с.
2. Димитрова, Г. Педагогически основи на общуването при възпитанието/ Гинка Димитрова – С. :Булвест 2000, 1994. – 248 с.
3. Дубовицкая, Т. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов / Татьяна Дубовицкая. – М. – с. : - Психологическая наука и образование, 2004., бр. 2. – 107 с.
4. Жекова, С. и кол. Професиограма на учителската професия/ Стоянка Жекова. – С. : Народна просвета, 1981. – 368 с.
5. Тенева, М. Овладяване на дидактическа проблематика от студенти – Първа част. – Стара Загора . 2012. – 240 с.
6. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/broch_bg.pdf
7. <http://oecd.org>

8. www.navet.government.bg/bg/ppo

СВЕДЕНИЯ ЗА АВТОРА

Мария Славова Тенева – доктор по педагогика, доцент, доцент по Теория на възпитанието и дидактика, ръководител на катедра „Педагогически и социални науки” - Тракийски университет, Педагогически факултет.